

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra psychologie a patopsychologie

Bakalářská práce

Daniela Zemčíková

ŠIKANA JAKO SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝ JEV V DĚTSKÝCH
DOMOVECH

Olomouc 2023

Vedoucí práce: PhDr. Kristýna Balátová, Ph.D.

Mgr. Michaela Pugnerová, Ph.D.

Prohlášení autora bakalářské práce

Prohlašuji, že tato bakalářská práce s názvem Šikana jako sociálně patologický jev v dětských domovech je původním dílem zpracovaný mou osobou. Tuto bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré zdroje a literaturu, ze které jsem čerpala, řádně uvádím v seznamu literatury.

Taktéž prohlašuji, že odevzdaná bakalářská práce a verze nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V.....

Dne

Podpis

Daniela Zemčíková

Poděkování

Chtěla bych poděkovat PhDr. Kristýně Balátové Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce. Také za její rady, pomoc, trpělivost a ochotu při individuálních konzultacích. Zvláště bych chtěla poděkovat i paní Mgr. Michaele Pugnerové, Ph.D., která následně převzala ochrannou ruku nad mou bakalářskou prací a pomohla mi ji zkompletovat a odevzdat. Mé díky také patří rodině a známým, kteří mě po celou dobu studia podporovali.

OBSAH

ÚVOD	6
TEORETICKÁ ČÁST	7
1 ŠIKANANA	8
1.1. RIZIKOVÉ FORMY CHOVÁNÍ	9
1.1.1. AGRESIVITA.....	10
1.1.2. AGRESE.....	12
1.2. VAROVNÉ SIGNÁLY ŠIKANY.....	13
1.3. STUPNĚ ŠIKANY	14
1.4. AKTÉŘI ŠIKANY	15
1.5. ZÁSADY ŘEŠENÍ ŠIKANY	16
1.6. MOŽNOSTI PREVENCE PROTI ŠIKANĚ	17
1.7. PRÁVNÍ UKOTVENÍ.....	19
1.8. ORGANIZACE ZABÝVAJÍCÍ SE ŠIKANOU	20
2 DALŠÍ ZÁVAŽNÉ DRUHY ŠIKANY	21
2.1. KYBERŠIKANA	21
2.2. ŠIKANANA NA PRACOVIŠTI.....	22
3 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA.....	23
3.1. ZAŘÍZENÍ PRO VÝKON ÚSTAVNÍ VÝCHOVY.....	23
3.2. DIAGNOSTICKÝ ÚSTAV	23
3.3. DĚTSKÝ DOMOV	24
3.4. DĚTSKÝ DOMOV SE ŠKOLOU	25
3.5. VÝCHOVNÝ ÚSTAV	25
4 ŠIKANANA JAKO SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝ JEV V DĚTSKÝCH DOMOVECH	26
PRAKTICKÁ ČÁST.....	27
ÚVOD	28
5 CÍLE PRAKTICKÉ ČÁSTI.....	28
5.1. STANOVENÍ VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU	29
5.2. METODOLOGIE KVALITATIVNÍHO VÝZKUMU	29
5.3. POPIS SLEDOVANÉHO VZORKU	30
5.4. POSTUP PŘI SBĚRU DAT	30
6 PŘÍPADOVÉ STUDIE	31
PŘÍPADOVÁ STUDIE Č. 1.....	31

PŘÍPADOVÁ STUDIE Č. 2.....	33
PŘÍPADOVÁ STUDIE Č. 3.....	35
7 DISKUZE	37
ZÁVĚR	39
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	40
ANOTACE.....	43

ÚVOD

Bakalářské práce bude obsahovat odůvodnění, proč bylo vybráno téma šikany jako sociálně patologického jevu v dětských domovech, k čemu bych ráda v práci dospěla a osnova obsahu.

Práce s tématem šikana byla vybrána z důvodu zajímavé obsahovosti a i proto, že se na některých místech šikana neřeší dostatečně. Když se téma šikany dostane do popředí, spousta lidí si jako první vybaví šikanu ve školním zařízení, a to je ten problém. Šikana probíhá v mnohem více zařízeních dokonce někdy i v samotných rodinách. Jak již název mé práce napovídá, tak se zaměřím na problematiku v dětských domovech. Přijde mi, že tato zařízení si se šikanou spojí malé procento populace. Proto bych chtěla toto téma dostat více do popředí, aby se podrobněji diskutovalo a mělo stejnou váhu, jako šikana ve školních zařízeních.

V mé práci bych chtěla dosáhnout toho, aby se tedy tato problematika více řešila a taky k prohloubení již dosažených znalostí. Mám za to, že by tato práce mohla pomoci k většímu pochopení tohoto problému, jak u veřejnosti, tak i u odborníků. Musíme si uvědomit to, že děti, které se nachází v dětských domovech či výchovných ústavech už tak nemají lehký život. Když se do toho všeho ještě objeví šikana, tak je mnohem více pravděpodobné, že si z toho oběti odnesou velké psychické trauma do budoucího života. Pokud se tedy s následky šikany nějakým způsobem vyrovnají. Právě z tohoto důvodu je nutné tuto formu agrese rozpoznat a zastavit hned v jejích začátcích. Občas je to ovšem těžké, jelikož se stává, že se k tomu vedení obrátí zády, aby se z toho nestal větší či medializovaný problém.

Bakalářská práce je rozdělena do dvou částí – na teoretickou a praktickou část. V teoretické části se budu zabývat vysvětlením základních pojmů této oblasti. Budou uvedeny druhy a typy šikany. Co vlastně to znamená a odkud pochází, kdo je oběť a kdo agresor. Další kapitolou bych chtěla nastínit možnou prevenci před šikanou. Následně budu rozebírat tento jev přímo v dětských domovech. Praktická část bude věnována kazuistikám obětí šikany. Popíšu zde průběh, stav a výsledek této agrese.

K vypracování bakalářské práce byla využita odborná literatura, která se zaměřuje na formy šikany a také psychologii dětí a dospívajících. Také byl využit internet, poznatky a zkoumání autorky.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ŠIKANA

Pojem šikana je velmi rozsáhlé téma. Slovo šikana je odvozeno z francouzského slova *chicane*. To značí úmyslné obtěžování, týrání, sužování či pronásledování. Dá se také formulovat, jako zvláštní případ agrese.¹ Dle Čecha, je **šikana** násilné chování, které poškozuje jiné jedince či skupiny jedinců. Tito jedinci jsou mnohdy slabší a nejsou schopni se bránit, či se situaci jinak vyhnout.² „Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věci druhé osoby, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševním a tělesném zdraví“³

Další definicí šikany může být, „když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované děti je obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině. Jako šikanování však obvykle neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů.“⁴

V současnosti je toto téma mnohdy tabu. Ve školách či jiných institucích se stává, že děti stupňují šikanující chování. Začíná to nadávkami, pomlouváním, naschvály a pak to přechází až k fyzickým útokům na druhé dítě. Toto obtěžování může jedinec provozovat sám, ale častěji se děje ve skupinkách, kdy si děti zasednou na dítě druhé. Důvodů bývá mnoho, občas stačí i maličkost (např. nedokonale rozvinutý chrup). Pro šikanované dítě je pak obtížnější se zařadit zpět do kolektivu a jsou raději sami. Agresori si každý den dokáží vymyslet nové způsoby, jak druhého potrápit. Jsou známé i případy, kdy se šikanované dítě cítí tak na okraji společnosti, že nevidí jiný způsob jak z toho ven, než si i sáhnout na vlastní život. Nejedná se jen o děti, kteří jsou šikanováni. Častým terčem jsou i učitelé či spolupracovníci nebo podřízení.

¹ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9. (str. 21 a 25)

² ČECH, Tomáš. *Škola a sociálně patologické syndromy projevech žáků*. In. STŘELEČEK, S. *Studie z teorie a metodiky výchovy*. Brno: MSD, 2002. 155 s. ISBN 80-8663-300-4

³ Metodický pokyn MŠMT k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol, 2001

⁴ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9. (str. 26)

Mezi dětmi většinou však nejde o méně závažnější ubližování. Jedná se o kopání, fackování, ničení osobních věcí, nucení vykonávat ponižující věci nebo hrubé nadávání. Ani toto nelze brát na lehkou váhu, a i u těchto případů je potřeba konat. Toto chování často probíhá někde v ústraní, například v šatnách. Je důležité, aby pedagogové včas rozpoznali, že se něco děje.⁵

Z charakteristického hlediska je nutné ještě rozlišit další základní termín a to **teasing**. „*Za teasing můžeme označit chování. Které zdánlivě šikamu připomíná. Jde o nevinné škádlení mezi dětmi – například na druhém stupni základní školy chlapci provokují děvčata proto, že se jim líbí.*“⁶

1.1. RIZIKOVÉ FORMY CHOVÁNÍ

Šikana spadá do forem **rizikového chování**. Pod tímto pojmem si člověk dokáže představit mnohé. Ze všeho nejdřív musíme objasnit, co to vlastně je. Za rizikové chování se považuje to chování, kde v konečném důsledku dochází ke zhoršení zdravotního a sociálního stavu. Dále pak dochází také k výchovným problémům. Obecně tedy lze říci, že rizikové chování v sobě skýtá riziko jak pro jedince samotného, tak i pro celou veřejnost. V praxi lze spatřit vícero způsobů rozdělení tohoto jevu.

Rizikové chování tedy odkazuje k jakési komplexní kategorii chování, které zahrnuje **interpersonální agresivní chování** (například: šikana, rasová nesnášenlivost, diskriminace atd.). Dále pak delikventní chování ve vztahu k hmotnému majetku, zde patří vandalismus, krádeže či sprejství. Jako třetí jsou rizikové zdravotní návyky, mezi ty řadíme například kouření, pití alkoholu nebo braní drog. Jako další se do rizikových forem chování řadí také sexuální chování, tím chápeme například jeho předčasné zahájení či nechráněný pohlavní styk. Patří zde i rizikové chování ve vztahu k společenským institucím (problémové chování ve škole jako je záškoláctví, neplnění školních povinností nebo nedokončení studia). Mezi posledními nutno uvést prepatologické hráčství a rizikové sportovní aktivity (za ty se považuje například provozování adrenalinových a extrémních sportů).⁷

⁵ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9. (str. 27)

⁶ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2310-5. (str. 109)

⁷ SIRŮČKOVÁ, Ivana. *Prevence rizikového chování dětí a mládeže se zaměřením na problematiku alkoholismu v rodině*. Hradec Králové, 2015. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Ústav Sociální práce, 2015. (str. 13)

Z hlediska školní prevence se rizikové chování dělí na záškoláctví, šikanu extrémní projevy agrese, rizikové sporty a rizikové chování v dopravě, rasismus, xenofobie, negativní působení sekt, sexuální rizikové chování, prevence v adiktologii, spektrum poruch příjmu potravy a v poslední řadě okruh poruch a problémů spojených se syndromem CAN.⁸

Záškoláctví je specifický jev, se kterým se potýká široká škála školství. Jedná se o fenomén, kdy dítě úmyslně vynechává hodiny ve škole. Což vede k neomluveným absencím. Dále pak k jevu šikany, je to forma agresivního chování vůči druhé osobě. Rizikové sporty lze definovat, jako úmyslné vystavování sebe či druhé osoby riziku újmy na zdraví. Další je **rasismus** a **xenofobie**, což značí určitý projev chování, kdy jsou potlačeny práva a zájmy menšin. Dalším jevem je negativní působení sekt, zde dochází k postupné izolaci či manipulaci. Za zmínku také stojí problémy spojené se syndromem CAN, to zahrnuje jakoukoli formu týrání, zneužívání či zanedbávání dětí.

1.1.1. AGRESIVITA

Pojem **agresivita** pochází z latinského *aggressivus*. „Značí útočnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresi. V širším slova smyslu se takto označuje schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu o dosažení nějakého cíle a schopnost vzdorovat těžkostem.“⁹

Podle Martínka, se jedná o charakteristický znak jedince. Aby měl člověk šanci na přežití ve společnosti, je nutné, aby byl do jisté míry agresivním chováním vybaven. Možno dodat, že každý máme jakousi dispozici k tomuto chování. Problém nastává, pokud v sobě jedinec nese velkou míru agresivity. Nastává totiž to, že je člověk velice náchylný k tomu, aby při určitých situacích jednal přehnaně agresivně. Tito lidé tomuto chování často podlehnou a nechají si tím, ať už dobrovolně či nedobrovolně, řídit život. Je možné vyzorovat i přecitlivělost, větší urážlivost, impulzivní chování či vztahovačnost. To působí i problémy v socializaci, jelikož se okolí od člověka s takovým chováním většinou distancuje. Opakem tohoto jedince je člověk s nízkou mírou tohoto postoje. Ten je ve společnosti více oblíbený. Považuje se za diplomatického a komunikativního člověka. Pokud se schyluje k nějaké vypjaté situaci, snaží se spíš hledat kompromis a celou situaci uklidnit, pomocí kompromisu a dohody. Souhrnem lze říci, že se člověk neobejde bez

⁸ MIOVSKÝ, Michal. Vymezení rizikového chování. *Klinika adiktologie* [online]. 2010 [cit. 2022-06-14]. Dostupné z: <https://www.adiktologie.cz/vymezeni-rizikoveho-chovani>

⁹ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2310-5. (str. 9)

přijatelné míry agrese. Ta se může použít jak v osobním, tak i pracovním životě. Díky této míře můžeme docílit k posílení naší autority a sebevědomí.¹⁰

Důležitá otázka spočívá v příčině agresivního chování. Jedním z hlavních faktorů je dědičnost, ta hraje významnou roli. Ve společnosti panuje názor, že viníkem v rodině je spíš otec. Avšak průzkumy poukazují na to, že větší podíl na agresivním chování dítěte má matka. Jiná otázka spočívá v tom, zda se jedná o rodinu, kde vládne tvrdou rukou otec či matka, která mohla zůstat pouze s dítětem.

Další příčinou, která také může být důsledkem rodinné výchovy, je agresivní chování, které se používá k dosažení něčeho. Pokud nám rodiče či někdo z okolí ukazuje, že pomocí agresivity dosáhneme vytouženého cíle, je větší pravděpodobnost, že jedinec bude k tomuto chování inklinovat.

Jako další příčinu, kterou nelze jednoznačně prokázat je agresivní chování, které je způsobeno poškozením mozku. Lze však říci, že *„frontální (čelní) neokortex je spojen s recepcí a interpretací vnějších informací. Jeho poškození vede k nadměrné vnímavosti vůči podnětům z okolí. Jedinci pak reagují agresí v případech, kdy je narušena anticipace následků. Reagují často impulzivní agresí, jsou vzrušiví, náladoví, jejich nálady se velice rychle střídají, a to mnohdy i během jedné hodiny, objevuje se u nich zvýšená dráždivost. Takovéto děti často bývají neklidné, vztahovačné, velice rychle nabuditelné k agresi. Všeobecně lze předpokládat, že děti s organickým poškozením mozku mají velké potíže s její kontrolou.“*¹¹

V neposlední řadě může být jako příčina tzv. **výchovná slepota rodiče**. To by se dalo definovat, jako jev, při kterém rodiče ignorují špatné chování svého potomka. Nechtějí nic podobného řešit a raději hledají viníky okolo dítěte. Svou vinu, v selhání rodičovství, naprosto odmítají. Tento jev se objevuje u dětí, na které rodiče zkrátka nemají čas či se prostě zajímat nechtějí.

Poslední příčinou může být agresivní chování s takzvanou neuspokojenou bazální jistotou. Tuto jistotu dítě získává již od narození, je tedy velice důležitý kontakt s matkou. Jelikož ovšem doba postupuje dopředu, obyčejné hračky nahrazují ty digitální. Člověk spěchá stále víc a víc. Matky se tedy dětem již tak nevěnují, jak tomu bývalo v minulosti.

¹⁰ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2310-5. (str. 9)

¹¹ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2310-5. (str. 16)

Tím pádem se u dítěte nedokáže uspokojit tato bazální jistota. Jedinci pak v průběhu vyrůstání jsou více podráždění až útoční.

1.1.2. AGRESE

Pojem **agrese** velice úzce souvisí s agresivitou. Rozdíl je však v tom, že na rozdíl od agresivity agrese označuje „výpad, útok – jednání, jímž se projevuje násilí vůči některému objektu, nebo nepřátelství a útočnost s výrazným záměrem ublížit.“¹² Tyto pojmy si lidé často pletou. Obecně se dá říci, že agrese je projev agresivity. Dá se ale také považovat za asertivní chování. **Asertivita** je, když „člověk dokáže trvat na svých názorech a prosazovat svoje práva v rámci existujících zákonů. Toto chování směřuje k tomu, aby ostatní připustili, že jedinec má právo se rozhodnout, jak bude myslet a jednat.“¹³

Agrese se také dá použít jako forma jednání, aby člověk dosáhl svého. Používá k tomu formu zastrašování či vyhrožování. Existují však i případy, kdy člověk v tomto jednání hledá jakousi formu uspokojení. Pro takového jedince je agrese zálibou a koníčkem k uvolnění.

Existuje mnoho směrů sledovaného chování. Jedná se o formu agrese, která je specifická útokem na neživém předmětu. Toto jednání se dá spatřit nejčastěji ve školním prostředí. Prostředníkem pro tento směr agrese se stává například sešit, pouzdro či nějaká hračka (u dětí v mateřských školách).

Dalším směrem, kam agrese může směřovat je útok na zvíře. Jedná se o útok, kdy si agresor filtruje svůj psychický stav na živém tvorovi. Většinou jde o zvíře, které jedinec chová doma. V tomto týrání vidí formu uspokojení. Agresoři zvíře mohou škrtit, kopat a také zabít. Tato forma týrání nemusí zůstat jen u zvířat. Je známo mnoho případů, kdy jedinci přešli od zvěře až k živému člověku.

Neméně známým směrem je **autoagrese**. To je forma, kdy člověk ubližuje sám sobě. Existuje zde mnoho forem, jedinec se tímto jednáním může snažit uniknout z reality. Možnost autoagrese je například sebepoškozování. Člověk se může řezat, pálit o sebe

¹² MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2310-5. (str. 9)

¹³ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2310-5. (str. 10)

cigarety či vymýšlet další způsoby, jak si ublížit. Dále se pak může jednat o pokusy sebevraždy, ať už demonstrativní či reálné. Důvody takového jednání nejsou snadno vysvětlitelné. Je možné, že za to může rodinná situace, finanční problémy či psychické a fyzické týrání. U tohoto případu je důležité, aby se zachytilo včas a neprohlubovalo se.

Agresi můžeme taky rozdělit na přímou a nepřímou, verbální a fyzickou, aktivní či pasivní. Přímá forma agrese znamená, že jedinec se přímo fyzicky účastní napadnutí (například kopání, bouchání). Nepřímá naopak není namířena na určitého člověka, ale na jeho osobní věci. Další formou je přímá verbální agrese, ta označuje, když agresor verbálně napadá jiného člověka, zde se jedná například o nadávky. Nepřímá verbální agrese spočívá naopak v pomluvách, neděje se z očí do očí s obětí. Posledním bodem je aktivita a pasivita. Zde je rozdíl v tom, zda se jedinec na agresivním chování podílí aktivně (sám ubližuje) či pasivně (přihlíží zpovzdálí).

1.2. VAROVNÉ SIGNÁLY ŠIKANY

Poznat, že je dítě šikanované není lehký úkol ani pro zkušené pedagogy. Existuje ovšem několik varovných signálů, kvůli kterým by měl pedagog zpozornit. Musíme mít na paměti, že v málokterých případech přijde samo dítě k dospělému, aby mu řeklo o svém problému. Je tedy důležité dbát na to, abychom znaky šikany rozpoznali co nejdříve. Šikanované děti se bojí někomu svěřit, jelikož jim agresori velice často vyhrožují nebo také z důvodu, že se za to stydí.

Mezi hlavní **varovné signály** patří: náhlé zhoršení prospěchu, ztracení schopnosti se soustředit, šikanované dítě sedí samo, nemá kamarády, o přestávkách vyhledává přítomnost dospělé osoby nebo také často ztrácí věci. Oběť má také často umazané či zničené věci, přestává nosit pomůcky, když je před tabulí tak se bojí odpovídat. S nikým sám nevytváří kontakt, je spíše v ústraní. Objevují se také nepříznivé emoční stavy jako například stísněnost, špatná nálada. Působí celkově ustrašeně.¹⁴

I rodič může tyto znaky rozpoznat. Bavíme se o tom, když za dítětem nechodí žádní kamarádi či spolužáci, jiné děti ho nikam nezvou, odkládá odchod z domova, ztrácí chuť k jídlu, nechce chodit do školy, ze školy chodí hladový, usíná s pláčem, ztrácí zájem o učení, opakovaně žádá o peníze na svačinu. Co se týče emoční stránky, tak je dítě smutné či apatické, objevují se

¹⁴ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2310-5. (str. 132-133)

také výkyvy nálad. Někdy se může stát, že je agresivní na své sourozence či jiné děti. Po zdravotní stránce dítě často simuluje a vymýšlí si různé nemoci, aby mohlo zůstat doma.¹⁵

Obecně se dá říct, že varovných signálů je spousta, jen záleží, jak moc je člověk zkušený v tom je rozpoznat. Tyto znaky však mohou i klamat, například náhlé zhoršení prospěchu nemusí hned indikovat šikanu, může se také jednat o nějakou nenadálou rodinnou situaci, jako třeba rozvod či smrt v rodině. U škádlení také nemůžeme hned tvrdit, že je dítě šikanováno, zde se může jednat jen o jakousi formu školní zábavy. Záleží tedy na mnoho okolnostech, za kterých tyto signály vyzkoušíme. Je známo, že šikana nezačíná hned drsnými způsoby. Nejdříve se projevuje nenápadně, takže si ji mnoho lidí ani nepřipouští. Je tedy zapotřebí tyto znaky hned nepodceňovat a raději se ujistit, zda je vše v pořádku. Přesně to ve své knize vystihla paní Vágnerová, která napsala: „*musíme si však uvědomit, že pokud budeme tyto počáteční projevy šikany přehlížet, bude se později jejich intenzita pravděpodobně stupňovat.*“¹⁶

Bavit se s dítětem o tomto tématu není nikdy jednoduché. Jak rodič, tak učitel či vychovatel by měl být při tomto rozhovoru trpělivý, na dítě nijak nespěchat. Rozhodně není vhodné na dítě vychrlit spoustu otázek, spíše se ptám velmi pomalu a opatrně, abychom dítě nevydělaly. Oběti šikany jsou často pod vlivem agresora, kdy je jím vyhrožováno, aby za žádnou cenu nikomu nic neřikaly. Tudíž je důležité najít si na dítě dostatek času. Pokud se začne dítě svěřovat, je nutné, abychom si poslechli celý příběh od začátku až do konce. Jestliže se oběť svěřit nechce, tak na něj netlačíme, ale necháme, aby se rozpovídala sama. Také je důležité dítě ujistit, že když se svěří, tak že mu nadále nic nehrozí. Po celou dobu musíme dbát na to, aby dítě pocívalo bezpečí.

1.3. STUPNĚ ŠIKANY

Šikana má různá stádia, dle kterých se často vyvíjí. Prvním je stádium **ostrakismu**. Toto slovo pochází z řečtiny a označuje „střepinkový soud“. Jedná se o takzvané zárodečné stádium. Je poněkud mírné, ale nelze ho podceňovat. Zde se projevuje převážně psychická forma násilí, kdy ostatní členové vylučují jedince z kolektivu. Je odmítán, pomlouván a na jeho adresu

¹⁵ VÁGNEROVÁ, Kateřina. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-912-5. (str. 17-18)

¹⁶ VÁGNEROVÁ, Kateřina. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-912-5. (str. 12)

směřují různé posměšky a nadávky. Pokud tento stupeň pedagog nezpozoruje včas, hrozí další negativní vývoj.¹⁷

Druhé stádium je již poněkud závažnější, jelikož nastupuje i fyzická agrese. Tato fáze většinou nastupuje, když je agresor v nějakém napětí a potřebuje si to vybit na někom jiném. Důvodem také může být nízké sebevědomí útočníka. První fáze se stupňuje tak, že nadávky nabírají na větší síle. Objevuje se již i fyzická agrese, kdy útočník začíná oběť kopat nebo bít. V tomto stádiu se také začíná rozpouštět takzvané neutrální jádro, kdy se jedinci přikloní buďto na stranu agresora či na stranu oběti. Začíná se objevovat vyhrožování, ničení věcí nebo manipulativní chování. Agresori si také přivlastňují majetek oběti, ať už se jedné o penál, svačinu či jiné věci.¹⁸

Dalším stádiem je vytvoření jádra. Zde se již vytváří skupina agresorů, k původnímu se přidává více útočníků, kteří mají jasný cíl. V této fázi existuje takzvaná pyramida, kde je na vrcholu agresor, pod ním jeho pomocníci dále pak ti, co jen tiše přihlíží a na posledním místě oběť. Zde lze vyzorovat skupinu, která pouze mlčí, oběti nepomohou, ale ani ji neublíží. Objevuje se chování typu: „*ještě, že to nejsem já*“. Sama oběť se s touto situací smíruje a čeká co bude dál, agresorům se snaží vyhýbat.¹⁹

Předposlední fází je, kdy je přijímána norma agresorů. Ta se stane nepsaným zákonem třídy. Rozdíl od fáze předchozí je to, že oběť se již agresorům už ani nevyhýbá a skupina se tomuto podřizuje a nic nedělá. Posledním stádiem je totalita. Toto chování přijímá celá třída. Stává se i to, že oběť agresora brání, jelikož v něm vidí jakousi jistotu.²⁰

1.4. AKTÉŘI ŠIKANY

Ve formách rizikového chování existují vždy nějakí aktéři. V roli šikany lze nalézt tři skupiny. První jsou agresori, další oběti, a nakonec jsou to jedinci, kteří jen tiše mlčí. Ve sféře agresorů lze popsat tři základní typy, takzvaného hrubiána, slušňáka či srandistu.

¹⁷ VÁGNEROVÁ, Kateřina. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-912-5. (str. 79-80)

¹⁸ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2310-5. (str. 119-121)

¹⁹ VÁGNEROVÁ, Kateřina. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-912-5. (str. 81-82)

²⁰ VÁGNEROVÁ, Kateřina. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-912-5. (str. 82-83)

Hrubián je typ agresora, který je impulzivní a dost často primitivní jedinec. Jen zřídka nemá kázeňské problémy či narušený vztah k autoritě. Lze očekávat, že bude zapojený do nějakého gangu. Forma šikanování tohoto jedince je velmi specifická, nejedná se o žádnou lehkou formu. Šikanuje tvrdě a používá zastrašování ostatních k vytouženému cíli. I v rodině tohoto agresora, lze vyzorovat agresivitu. Dalším typem je „**slušňák**“. Tento jedinec se vyznačuje tím, že v roli šikanujícího chování funguje spíše jako „šéf“. Dává ostatním členům skupiny pokyny, jak a co mají dělat. Většinu času působí jako slušný člověk, který by takového nebyl schopný. Je pro něj typické, že šikanuje utajeně, bez přítomnosti svědků. U tohoto jedince lze vidět důsledný přístup ve výchově. Rodiče dbají na co nejlepší výsledky a mají dost striktní představu o vzdělání a vývoji svého dítěte. Posledním typem je „**srandista**“. Ten je specifický tím, že má neustálou potřebu být ve středu pozornosti. Je pro něj důležité, aby měl své publikum. Tento jedinec většinou šikanuje pro pobavení, ať už své či ostatních.²¹

Druhou skupinu tvoří oběti šikany. Tím se může stát kdokoliv, nejčastější jsou však případy, kdy do kolektivu přijde nový jedinec. Další riziko spočívá ve fyzické ochablosti, rasové odlišnosti či invaliditě.²² Pokud se děti v něčem odlišují od stanovené společenské normy, jsou vždy v tom riziku, že se stanou právě obětí šikany.

Posledními aktéry šikany jsou nečinně přihlížející. Tato skupina se vyznačuje tím, že aktivně nic proti tomuto chování nedělají. Často jen zpozvzdálí sledují, co se děje. Důvodů proč s tím nic nedělají není málo. Může to být strach, že by se šikana mohla obrátit i na ně nebo také to, že dostatečně nepocítují utrpení oběti. Jsou jen rádi, že jim takto nikdo neublíží a nevidí tedy důvod se do tohoto děje zapojovat.

1.5. ZÁSADY ŘEŠENÍ ŠIKANY

Pokud máme podezření, že ve škole či jiných zařízeních probíhá šikana, měli bychom ihned jednat. Ovšem je složité rozpoznat, zda se jedná opravdu o šikanu či škádlení. Při procesu zjišťování je důležitá opatrnost. Zda máme ale pádné podezření, je na místě nečekat a ihned tuto situaci řešit. Každý učitel by měl zprvu kontaktovat rodiče oběti. V klidu si s nimi

²¹ VÁGNEROVÁ, Kateřina. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-912-5. (str. 84-85)

²² ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9. (str. 34-38)

promluvit a zjistit co nejvíce informací. Jak se dítě chová po příchodu domů, jestli má nějaké kamarády, zda je tiché a neklidné či jestli nemá často poškozené pomůcky. Po potvrzení od rodičů by se měl pedagog obrátit na školu a další odborníky. Tuto situaci by učitel neměl nikdy řešit sám a impulzivně, na místě je velká opatrnost a ohleduplnost.

Setkáváme se i s variantou, kdy nás na šikanu upozorní třetí osoba. Při takové situaci musíme utajit zdroj těchto informací. S tímto člověkem mluvíme co nejvíce, neustále se ho ptáme na více informací. Následně je na místě promluvit si s obětí a agresorem a svědky. Všechny tyto výpovědi je zapotřebí si zaznamenat pro pozdější využití. Oběť je zapotřebí ujistit o ochranně a povzbuzovat ho ke zveřejnění obvinění. Rozhovor s agresorem či agresory bývá obtížnější. Ti totiž často verzi překrucují, vylouvají se z toho anebo si vymýšlí úplně jiný děj. Často pomůže, když je agresor mírně vystrašen z toho, jaké následky mu hrozí.²³ Pokud se agresor přizná, začne se šikana řešit i s jeho rodiči. Celá situace by se měla řešit i s ředitelem školy.

Při rozhovorech je důležité dbát na to, aby nebyla možnost uzavřených otázek, při kterých je odpověď buď ano, ne nebo nevím. U každého aktéra šikany, vedeme jiný druh rozhovoru. Například když mluvíme s obětí, jsou vhodné otevřené, projektivní a otázky s otevřeným koncem. Při každém rozhovoru je na místě, aby pedagog poznal, jaké neverbální techniky použít. Jedná se například o pohled do očí či vzájemnou vzdálenost. Z učitele si tedy postupem času stane laický kriminalista a psychoterapeut a ani ten nezkušenější se nevyhne tomu, že bude v celém případě citově zaangažovaný.²⁴

Žádnou formu šikany nelze brát na lehkou váhu. Při řešení takových situací je hlavní, aby pedagog zachoval klidnou hlavu a neřešil nic impulzivně. Klíčovým aktem proti šikaně je komunikace jak se žáky, tak s rodiči.

1.6. MOŽNOSTI PREVENCE PROTI ŠIKANĚ

Možnosti předcházení šikany existují, je však jen na organizacích, jak velký důraz na tuto prevenci kladou. Zapotřebí je to tam, kde šikana neprobíhá i na místech, kde k ní došlo

²³ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9. (str. 51-53)

²⁴ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-014-3. (str. 108, 119-120)

nebo je podezření, že dojde. Jak uvádí MŠMT, je zapotřebí aby bylo preventivní výchovně vzdělávací působení součástí života a výuky ve všech vzdělávacích zařízeních.²⁵

Prvním krokem k prevenci může být solidarita se slabšími žáky ve třídě. *„Učitel si usnadní pozici, když bude sdílet názor většiny na tyto „menšiny“ jedince. (...) Učitel má a může důsledně sledovat strategii založenou na podpoře outsiderů. Může si záměrně všimnout dětí plachých, úzkostných, nějak handicapovaných, méně chápavých, méně výřečných, méně sympatických, izolovaných. Může využít každé příležitosti k tomu, aby je povzbudil, dodal jim odvahy, posílil jejich sebevědomí, ujistil je, že jsou stejně hodnotné jako ti ostatní, aby jim dal příležitost v něčem vyniknout, zapojit se do nějaké společné činnosti, zapadnout lépe do kolektivu. Nesmí přitom čekat na vděčnost.“*²⁶

Druhým krokem je, aby učitel měl určitou autoritu. Pokud to u pedagoga chybí, je větší pravděpodobnost, že se ve třídě objeví šikana. Je důležité, aby děti věděli, že když učitel řekne ne, tak to znamená ne. Žáci strašně rychle poznají, když chybí autorita. Následně tohoto nedostatku využívají. Existují i případy, kdy hlavní autoritou ve třídě je určitý žák. Správný pedagog by měl vědět, jak si získat hlavní slovo. Nastavit hranice, kdy kamarádění se žáky končí.

Dalším třetím krokem je posílení demokracie ve třídě. K tomu může pomoci, pokud se ptáme dětí na jejich názory a přání. Řešením mohou být třídní komunitní kruhy, kdy pedagog s dětmi diskutuje a baví se o různých situacích. Dále pak, když budeme dávat dětem na výběr. Nabídnutí možností může k tomuto kroku také pomoci. Stejně tak pěstování samosprávy ve třídě či otevřeně informovat rodiče o veškerém dění ve škole. Předposledním krokem k prevenci vnímáme ideovou výchovu, kdy se děti snažíme naučit základní hodnoty lidského bytí. Posledním krokem je pak kooperace ve výchově, kdy se snažíme docílit co největší formy spolupráce mezi dětmi. Velmi užitečnou formou se v tomto případě projevila strategie kooperativního učení.²⁷

²⁵ MŠMT: Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2009–2012. (str.8)

²⁶ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9. (str. 73)

²⁷ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9. (str. 71-82)

1.7. PRÁVNÍ UKOTVENÍ

Šikana je i z právního hlediska vážný přečin. Tudiž ani zákon toto chování nepřehlíží, jsou známy i případy, kdy agresori skončili ve vězení. Ve slovníku cizích slov je šikana definována, jako pronásledování, záměrné, zbytečné obtěžování, nespravedlivé obviňování, trestání či týrání.²⁸ V právní terminologii je to pak úmyslné jednání, které je namířené proti jinému subjektu a které útočí na jeho lidskou důstojnost.²⁹

V mnoha případech bohužel ale nedojde k trestnímu stíhání, jelikož má agresor nízký věk. Jedinec může být stíhán až od 18 let věku. Ovšem to neznamená, že jim toto chování projde. Pokud jim je vina prokázána, dojde buď k nařízení dohledu probačního pracovníka či umístění agresora do výchovného ústavu.

Existuje však mnoho způsobů, jak toto chování postihnout. Pokud agresor ničí oběti věci, lze podat **žalobu na náhradu škody**. Zda se jedná o nucení k nějakým věcem pod pohrůzkou, jedná se o **vydírání**. Jsou také známy případy, kdy agresor oběť například zavírá ve skřínce, toto chování je označováno jako **omezování osobní svobody**. Pokud dochází k silnému psychickému tlaku na oběť, tak se jedná o trestný čin **vzbuzení důvodné obavy**. Následně se může také jednat o **loupeže, pohlavní zneužívání, ublížení na zdraví či poškozování cizí věci**. Nutno dodat, že pokud se ukáže nedůsledná výchova rodičů či jejich nezáměr o dítě, tak jim rovněž hrozí trest z **ohrožování mravní výchovy mládeže**. Pokud k šikaně dochází ve škole či jiné instituci, vina zcela jistě padá na toto zařízení. V tomhle případě jsou rodiče oprávněni požadovat po instituci náhradu za vzniklé škody, ať už ty psychické či fyzické.³⁰

- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů (dále jen školský zákon), řeší práva a povinnosti školy, žáků a studentů a jejich zákonných zástupců.
- Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o rodině), obsahuje některé odstavce, které se týkají vztahů rodičů a dětí, odpovědnosti rodičů a výchovných opatření.

²⁸ KRAUS, Jiří, DVOŘÁČEK, Petr, ed. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. Praha: Academia, 2005, 879 s. ISBN 80-200-1351-2. (str.

²⁹ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-014-3. (str. 213)

³⁰ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2310-5. (str. 142-144)

- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o sociálně-právní ochraně dětí), se zabývá problémy dětí, které jsou nějakým způsobem ohrožené.
- Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o přestupcích).
- Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů (dále jen trestní zákon).³¹

1.8. ORGANIZACE ZABÝVAJÍCÍ SE ŠIKANOU

V rámci možností řešení šikany existuje taky spousta organizací, kde se jak dítě či rodič mohou svěřit. Pro rodiče je tu **rodičovská linka**, ta se zabývá telefonickým poradenstvím. Jejich služby stojí na principu anonymity klienta. Volající se nemusí bát neprofesionality, jelikož na lince pracují zkušené psychologové, kteří se zaměřují na krizovou intervenci či sociálně-patologické jevy. Další organizací je **linka důvěry**, ta taktéž poskytuje své služby pomocí telefonní komunikace. Jejich úkolem je klientovi pomoci v obtížné situaci. Pokud oběti či jiní aktéři šikany neradi telefonují s cizími lidmi, existují i jisté **internetové poradny**. Ty poskytují přímé poradenství. I tato forma je zcela anonymní. Následně existují kamenné instituce, mezi ty patří **pedagogicko-psychologické poradny (PPP)** či **střediska výchovné péče (SVP)**. Pedagogicko-psychologické poradny patří ke školským poradenským zařízením. Zaměřují se na pomoc dětem školního věku. Poradnu mohou kontaktovat, jak samotní rodiče nebo rodiče ve spolupráci se školou. V případě šikany vypracovává intervenční plán práce. Střediska výchovné péče patří taktéž mezi školská zařízení. Jejich zaměření se orientuje na prevenci a případně na řešení výchovných problémů. Může se jednat i o poruchy chování. Střediska nabízejí formu ambulantních konzultací (rozhovory přímo ve střediscích), celodenní péče či preventivně-výchovný pobyt.³²

³¹ VÁGNEROVÁ, Kateřina. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-912-5. (str. 113-114)

³² VÁGNEROVÁ, Kateřina. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-912-5. (str. 131-135)

2 DALŠÍ ZÁVAŽNÉ DRUHY ŠIKANY

2.1. KYBERŠIKANA

Kyberšikana je dalším druhem šikany, právě tuto častokrát používají i agresori v různých zařízeních. V dnešní moderní době je strašně snadné se stát terčem. Jelikož doba postoupila hrozně rychle dopředu, tak našim pomocníkem se nejčastěji stávají moderní technologie a veškerá elektronická média. V současnosti umí používat Facebook a další sociální sítě děti v hodně nízkém věku. Zde se právě skrývá hrozba, pokud rodiče své děti dostatečně nekontrolují je zde riziko, kdy se mohou stát oběťmi kyberšikany. Problémem těchto platform je to, že rodiče těmto digitálním technologiím velmi často nerozumí tak dobře, aby děti nějak hlídali. Tento druh šikany je nebezpečný hlavně v tom, že se odehrává ve virtuálním prostředí.

Kyberšikana jako taková se dá označit za fenomén 21. století. Lze se bavit o několika typech. Může probíhat prostřednictvím mobilních telefonů či internetu. Vypozorovat se dá jak ve škole, tak v domácím prostředí. I tento druh šikany má závažný dopad na psychiku jedince, takže ji nelze jen tak přehlížet. Jsou známy i případy, kdy agresor dohnal oběť až k sebevraždě. Existuje mnoho způsobů, které pod tento druh šikany spadají. Patří zde například provokování, kyberobtěžování, očerňování, napodobování, odhalení tajemství a podvádění, vyloučení z online skupiny či kyberstalking.³³

Kyberšikana se projevuje tím, že agresor se snaží buď ukrást citlivé údaje od oběti nebo infikuje počítač virem. Nejčastěji probíhá tak, že oběti jsou zasílány agresivní či urážlivé zprávy, agresor napadá oběť na různých webových stránkách či vyhrožuje. V největším počtu případů je agresor anonymní. Výzkumy ukazují, že až 40% kyberšikany probíhá anonymně. Pokud se někdo stane obětí, tak by měl s agresorem okamžitě ukončit komunikaci, vše si uložit, vytisknout a nahlásit na policii.³⁴

Tak jako u ostatních druhů šikany, se může stát, že dítě samo od sebe nepromluví, takže by rodiče i učitelé měli být i v tomhle ohledu na pozoru.

³³ ŠMAHAJ, Jan. *Kyberšikana jako společenský problém: Cyberbullying as a social problem*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4227-3. (str. 42-48)

³⁴ VÁGNEROVÁ, Kateřina. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-912-5. (str. 91-99)

2.2. ŠIKANA NA PRACOVIŠTI

Dalším druhem je šikana na pracovišti takzvaný mobbing. Avšak na rozdíl od již zmiňované šikany tento druh není fyzického, nýbrž psychického rázu. K pojmu **mobbing** se vztahují ještě další dva, a to **bossing a staffing**. Bossing značí jednání, když šikana probíhá směrem od vedoucích k podřízeným. Naopak staffing probíhá od podřízených směrem k nadřízeným.

Slovo **mobbing** pochází z anglického *to mob*, to v překladu znamená hromadně obtěžovat, napadnout či vulgárně nadávat. Definice zní, že: „*Mobbing je komunikačně negativní jednání zaměřené proti určité podřízené osobě. Obvykle se děje často a trvá delší dobu. Tyto znaky zřetelně poukazují na vztah oběti pachatele.*“ Charakteristickými znaky mobbingu je chování, které se projevuje minimálně jednou týdně po dobu 6 měsíců, dlouhodobé útoky směřované na vybraného jedince, nepřímé a skryté hrozby, aktivní a trvalý tlak, rafinovanost, zákeřnost a další. Cílem tohoto jednání je záměrně člověku ublížit, zesměšnit ho či přivést na okraj pracovní společnosti. U mobbingu lze rozpoznat určité fáze, jak šikanování začíná a pokračuje. Nejdříve jednání začíná konfliktem dále psychoterorem, zveřejněním případu, kdy zasahuje i nadřízený a poslední fází je vyloučení.³⁵

Podpojmem tohoto šikanování je **bossing**. Zde, jak jsem již nastínila, se jedná o šikanu ze strany nadřízeného k podřízenému. Oproti mobbingu je bossing poněkud radikálnější, jelikož nadřízení mají často pocit, že jim nikdo nic nemůže dokázat a že si mohou dělat, co chtějí. Z největší části případů to zaměstnanci vzdají a z práce raději odejdou.

Další kategorií je **staffing**. K této situaci dochází, pokud zaměstnanci naopak šikanují nadřízeného. Pokud člověk nemá dostatečnou autoritu, tak to podřízení snadno poznají a této situace využijí. Toto jednání, ale není obvyklým jevem.³⁶

Z hlediska práva je však častokrát sporné, zda se opravdu jedná o mobbing či diskriminaci. Je tedy nutné, zpozorovat opravdové znaky mobbingu.³⁷

³⁵ ZEMANOVÁ, Michaela. *Šikana na pracovišti, její řešení a prevence*. Zlín, 2009. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Vedoucí práce PhDr. Antonín Bůžek, Ph.D. (str. 15-25)

³⁶ ZEMANOVÁ, Michaela. *Šikana na pracovišti, její řešení a prevence*. Zlín, 2009. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Vedoucí práce PhDr. Antonín Bůžek, Ph.D. (str. 16-17)

³⁷ CAKIRPALOGLU, Panajotis, Jan ŠMAHAJ, Simona CAKIRPALOGLU a Martin ZIELINA. *Šikana na pracovišti v České republice: teorie, výzkum a praxe*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-5080-3. (str. 70)

3 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA

3.1. ZAŘÍZENÍ PRO VÝKON ÚSTAVNÍ VÝCHOVY

Dle **zákona č. 94/1963 Sb. §46** bývá ústavní výchova nařízena soudem, pokud je vážně ohrožena či vážně narušena výchova dítěte. Zda výchovná opatření nevedla k nápravě či nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit, tak jak jsem již zmínila, soud může nařídit pro dítě ústavní výchovu nebo také svěřit do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Pokud již dítě nabylo zletilosti, soud může z důležitých důvodů pobyt ve výchovném ústavě ještě o rok prodloužit. Ústavní výchovu lze nařídit na dobu tří let, pokud ovšem před tímto termínem stále trvají důvody pro tuto výchovu, soud má možnost dobu prodloužit. Zrušení taktéž musí povolit soudní systém.

Návrh na zahájení řízení k převzetí dítěte do ústavní výchovy podává **pracovník úřadu** obce s rozšířenou působností. Soud se ale také musí zabývat jinou verzí pro umístění dítěte, ústavní výchova bývá často až posledním řešením. Bývá nařízena zpravidla jen do doby, dokud splňuje svůj účel, poté ji soud může zrušit.

V naší zemi máme jasně daný systém, do jakého zařízení může soud dítě umístit. Vše je dáno **zákonem č. 109/2002 Sb.**, taktéž **zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů**. Dle §2 jsou zařízeními pro výkon ústavní výchovy následující a to – diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav. Do těchto zařízení soud posílá děti od tří do 18 let. Pokud jsou děti mladší jak tři roky, mohou být poslány například do kojeneckého ústavu, dětských center či dětských domovů pro děti do tří let věku.

3.2. DIAGNOSTICKÝ ÚSTAV

Do diagnostického ústavu jsou umisťovány děti ve věku 15 až 18 let po předchozím rozhodnutí soudu či na žádost rodičů. Děti jsou předány buďto do dětského diagnostického ústavu či diagnostického ústavu pro mládež. Součástí těchto zařízení je i škola, a to z toho důvodu, aby se i tak děti nadále vzdělávaly. Pobyt v těchto ústavech je stanoven většinou na domu osmi týdnů, kdy probíhá diagnostika dětí. Během této doby se setkávají s mnoha odborníky, a to konkrétně s psychologem, etopedem a speciálním pedagogem. Dle výsledků

těchto šetření rozhodne ředitel ústavu o přesunu dítěte do jiného zařízení. Na výsledku se mimo jiné podílí i sociální pracovník a vedoucí vychovatel. Jedinec může být umístěn buď do dětského domova, dětského domova se školou či výchovného ústavu. Pokud dítě trpí vážnými výchovnými problémy, tak je nejčastěji umístěno do dětského domova se školou nebo do výchovného ústavu. Naopak jedinci s nízkými výchovnými problémy jsou přerazeni do dětského domova.³⁸

3.3. DĚTSKÝ DOMOV

Do dětského domova jsou umisťovány jedinci od 3 do 18 let věku. Jedná se o děti, kterým byla soudem nařízena ústavní výchova. Setrvání v tomto zařízení může být ve výjimečných případech prodlouženo až do 26 let věku, a to za účelem dokončení přípravy na budoucí zaměstnání. V tomto případě se již nejedná o ústavní výchovu, ale jistou smluvní dohodu mezi zařízením a zletilým jedincem.³⁹

Toto zařízení plní **výchovné, vzdělávací a sociální potřeby** ve vztahu k dětem. Základní organizační jednotka v dětském domově je koedukovaná rodinná skupina dětí zpravidla různého věku a pohlaví. V těchto zařízeních je možné zřizovat nejméně 2 a nejvíce 6 rodinných skupin, které jsou ve složení 6 až 8 dětí.

Dětský domov neslouží k tomu, aby děti potrestal za jejich chování spíše kvůli jejich sociálnímu zázemí. Právě z tohoto důvodu je dětem dána větší volnost i co se týče pohybu. Z těchto zařízení poté putují buď zpátky ke svým rodinám či do náhradní rodinné péče, ta má dvě podoby – pěstounská nebo adopční péče. Děti, které se nepodařilo umístit, zůstávají i nadále v dětském domově.⁴⁰

V současné době máme v České republice 142 dětských domovů, ve kterých aktuálně žije 6 345 dětí. V minulosti jich určitě existovalo více, ale s postupující dobou se jich pár zavřelo a také došlo k několika spojením.

³⁸ FAIGLOVÁ, Lucie. *Šikana v dětských domovech na Domažlicku*. Plzeň, 2012. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Vedoucí práce JUDr. Karel Mošna. (str.26-27)

³⁹ FAIGLOVÁ, Lucie. *Šikana v dětských domovech na Domažlicku*. Plzeň, 2012. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Vedoucí práce JUDr. Karel Mošna. (str. 27)

⁴⁰ FAIGLOVÁ, Lucie. *Šikana v dětských domovech na Domažlicku*. Plzeň, 2012. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Vedoucí práce JUDr. Karel Mošna. (str. 27)

3.4. DĚTSKÝ DOMOV SE ŠKOLOU

Do tohoto typu zařízení jsou umísťovány děti s nařízenou ústavní výchovou, mají-li závažné poruchy chování nebo pokud vyžadují **výchovně-léčebnou péči** z důvodu své přechodné či trvalé či duševní poruše. Jsou zde přijímáni i děti s uloženou ochrannou výchovou či matky, které mají závažné poruchy chování nebo jelikož je vyžadována péče o jejich děti kvůli jejím přechodným nebo trvalým poruchám.

Dříve se tomuto typu zařízení říkalo dětský výchovný ústav. Věkově se zde nachází děti od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Pokud v této lhůtě pominuly důvody pro zařazení dítěte, může být jedinec na základě žádosti ředitele zařazen do školy, která není součástí dětského domova.

Základní jednotkou v domově je opět rodinná skupina, kterou tvoří od 5 do 8 dětí. Pokud jedinci nepominou důvody pro zařazení ani po ukončení školní docházky nebo nenastoupí do práce, je přeřazen do výchovného ústavu.

3.5. VÝCHOVNÝ ÚSTAV

Do výchovného ústavu jsou zařazeni jedinci od 15 do 18 let věku s vážnými poruchami chování. Dle **zákona č. 109/2002 Sb.** mohou být do tohoto zařízení přijati i děti od 12 let, pokud mají uloženou ochrannou výchovu a v jejich chování jsou tak závažné poruchy, že jim není dovoleno pobývat v dětském domově se školou. Základní činností tohoto ústavu je příprava na budoucí povolání, součástí je i základní či speciální škola.

Ochranná výchova se ukládá s rozhodnutím soudu v občanskoprávním řízení, spáchá-li dítě mezi 12 až 15 rokem čin, za který lze dle trestního zákona uložit výjimečný trest nebo v trestním řízení mladistvému mezi 15 a 18 rokem tehdy, jestliže ochranná výchova podle rozhodnutí soudu splní svůj účel lépe než uložení trestu odnětí svobody. Na rozdíl od ústavní výchovy, která je určena pro jedince do 18 let, kde je vážné ohrožení nebo narušení výchovy dítěte.

4 ŠIKANA JAKO SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝ JEV V DĚTSKÝCH DOMOVECH

Problematika šikany je řešena spíše v prostředí škol, méně již v prostředí dětských domovů, proto je zapotřebí věnovat pozornost i tomuto tématu. Dynamika vztahů v těchto zařízeních je občas křehká. V dětských domovech může sehrát roli i to, odkud jedinec přišel, jak byl či nebyl vychován či rasa. Na jedince po čas života působí vlivy biologické, sociální či psychologické.⁴¹

K tématu šikany patří i vysvětlení pojmu zvaný **sociálně patologický jev**. Tento pojem se používá k označení jak nevhodných vlivů ze strany působení rodiny na jedince, tak i k popisu nevhodného chování jedinců. Hovoří se o vývojové fázi jak dětské, tak v dospívání. Charakteristickým znakem pro tento jev je odchylka od jakéhosi sociálního standartu společnosti.⁴²

„Sociálně patologickým jevem se obecně rozumí takové chování jedince, které je charakteristické především nezdravým životním stylem, nedodržováním nebo porušováním sociálních norem, legislativy a etických hodnot, chování a jednání, které vede k poškozování zdraví jedince, prostředí, ve kterém žije a pracuje a ve svém důsledku pak k individuálním, skupinovým či celospolečenským poruchám a deformacím.“⁴³ Sociální norma označuje jakési očekávání společnosti ohledně společenského chování.⁴⁴

Mezi sociálně patologické jevy patří například kriminalita, užívání drog, xenofobie, rasismus, záškoláctví, vandalismus, sprejerství, šikana a agresivita.⁴⁵ Pojem sociální patologie označuje souhrnný název pro nezdravé, nenormální, obecně nežádoucí (disfunkční) společenské jevy. Pro společnost jsou to nebezpečné formy.⁴⁶

⁴¹ ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Přehled vývojové psychologie*. upr. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2433-0. (str. 9)

⁴² FLUGROVÁ, Z., *Vliv rodinného prostředí na dětské a mladistvé delikventy [rukopis]*. MU, PedF, 2003., (str. 91)

⁴³ TELCOVÁ, Jana. a kol., *Prevence sociálně patologických jevů: manuál praxe*. BRNO: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2003. ISBN 80-8656-804-0 (str. 4)

⁴⁴ LOVAŠ, Ladislav.: *Sociální psychologie násilí* In. VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. a kol., *Aplikovaná sociální psychologie II*. Praha: Grada Publishing, 2001. 404 s., ISBN 80-7178-269-6

⁴⁵ ZBOŘILOVÁ, Petra, Mgr. *PRIMÁRNÍ PREVENCE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ NA ZŠ*. Brno, 2010. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce Mgr. Lenka Hloušková PhD. (str. 15)

⁴⁶ *Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích*. 1. Praha: Diderot, 1999. ISBN 80-902555-9-0. (str. 66)

PRAKTICKÁ ČÁST

ÚVOD

Praktická část bakalářské práce se bude věnovat případovým studiím (kazuistikám) šikanovaných dětí z dětských domovů. Tato forma, tedy případové studie, používající se převážně v pedagogice a psychologii, spadá pod kvalitativní výzkum.

První případová studie (kazuistika) je zaměřena na dívku, která už je v současnosti dospělá. V dětském domově skončila z důvodu netradičního, rodinně nefunkčního (zanedbávání péče až narušování mravní výchovy dětí) způsobu života svých rodičů. Druhá případová studie bude taktéž o již plnoleté dívce, která byla umístěna do dětského domova kvůli alkoholismu rodičů. Ve třetí případové studii půjde o chlapce, kterému život nepřál již od narození, jelikož po porodu byl umístěn do babyboxu a tak skončil v dětském domově.

Následně popsané případové studie budou poukazovat právě na šikanu jako sociálně patologický jev v dětském domově. Kazuistiky budou zahrnovat i popis následného vypořádání se s touto situací a dopad na vývoj dítěte.

5 CÍLE PRAKTICKÉ ČÁSTI

Jedním z cílů praktické části je poukázat na méně diskutované téma, a to šikana jako sociálně patologický jev v dětských domovech. Když se řekne šikana mnohdy si lidé, jako první vybaví šikanu na základních či středních školách. O šikaně v dětských domovech se toho moc neví a o tomto tématu se moc nediskutuje. Cílem je tedy na tento problém poukázat a rozvést ho více do hloubky.

Dalším cílem je následný rozbor případových studií a prokázat existenci šikany v prostředí dětských domovů. V bakalářské práci budou popsány tři případové studie a jejich rozbor. Budeme rozebírat, jak se děti do dětských domovů dostaly, co se v nich odehrávalo, následný vliv na dospívání a jejich aktuální stav.

Mezi cíle patří i toto téma rozvinout, důkladně popsat situace všech tří obětí a dostat šikanu v dětských domovech více do podvědomí.

5.1. STANOVENÍ VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU

Výzkumným předpokladem pro tuto bakalářskou práci je teorie, že i v dětských domovech probíhá šikana, o čemž se tolik nemluví. Respondenti budou prokazovat existenci šikany v zařízení dětských domovů. V bakalářské práci budeme řešit a prokazovat celou situaci kolem šikanujícího chování a důsledky na vývoj dítěte, které si tímto projde.

5.2. METODOLOGIE KVALITATIVNÍHO VÝZKUMU

Podstatou kvalitativního výzkumu je dbání na výběr takzvaných **definovaných položek**. Ze všeho nejdříve je nutné předložit tvrzení, které je přeformulováno do hypotézy a následně musí být ověřeno. Výstupem kvalitativního výzkumu by mělo být ověření dané hypotézy nebo teorie. Výše zmíněný výzkum se zaměřuje především na vztah proměnných mezi sebou.⁴⁷

Kvalitativní výzkum je specifický tím, že od začátku máme již provedený sběr dat, bez stanovení proměnné. Hypotézy též nejsou předem stanoveny. Taktéž nejsou závislé na žádné teorii. Jde o to, abychom se o definovaném jevu dozvěděli co možná nejvíce. Výzkum má nejprve všeobecné závěry. Po dostatečném množství zjištěných dat, lze tyto závěry formulovat a spoléhat se na další data.⁴⁸ Metodou pro kvalitativní výzkum je **případová studie** neboli **kazuistika**. **Kazuistika** je podrobný popis daných případů, zaměřují se na popisovaný vzorek, jejich minulost a události, které vedly k daným případům.

Při kvalitativním výzkumu, je výběr vzorků záměrný, dle Gavory. Rozdíl je u kvantitativního výzkumu, kde jsou vzorky častokrát záměrné. Dopředu shromážděné vzorky u kvalitativního výzkumu zaručují, že osoby budou mít potřebné znalosti a vědomosti k danému problému. Ten, kdo kvalitativní výzkum provádí si nejprve všechny osoby vyhledá, a poté je začne zkoumat. Častokrát to jsou osoby, kteří jsou v daném prostředí poměrně dlouhou dobu a dokáží o tom podat jakousi důvěryhodnou zprávu a zpětnou vazbu.⁴⁹ Odborně řečeno: *„Terminem kvalitativní výzkum rozumíme jakýkoli výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvalifikace. Může to být výzkum týkající se*

⁴⁷ ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0. (str. 22)

⁴⁸ ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0. (str. 24)

⁴⁹ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6. (str. 144)

života lidí, příběhů, chování, ale také chodu organizací, společenských hnutí nebo vzájemných vztahů.“⁵⁰

5.3. POPIS SLEDOVANÉHO VZORKU

Pro bakalářskou práci byly vybrány tři subjekty za účelem vypracování **případových studií**. Jak uvádí Hendl, v kazuistice se zaměřujeme na popisovanou osobu, její minulost a rozbor příčin, které vedly k dané události.⁵¹

Respondenti byli pozváni na neutrální místo v různých časech a byl s nimi veden nestrukturovaný rozhovor. Respondenti v kazuistikách byly obeznámeny s použitím materiálu do bakalářské práce. Následný byl vlastní výzkum v daných rodinách a dětských domovech. Na úvod bylo subjektům vysvětleno, jak bude rozhovor probíhat. Nebylo dopředu dané žádné pořadí, jak budou otázky kladeny. Byla položena první otázka a následně rozhovor samovolně plynul. Výzkumu se zúčastnilo celkem 6 žen a 3 muži. Věk se pohyboval od 21 let do 55 let.

5.4. POSTUP PŘI SBĚRU DAT

Data k případovým studiím byla shromážděna pomocí vlastního výzkumu v dětských domovech a díky následným rozhovorům s účastníky daných popsaných kazuistik. Výzkum probíhal průběžně v měsících srpen až duben v letech 2021-2022. Data „*mají podobu textů získaných hloubkovým rozhovorem, nestrukturovaným pozorováním a studiem dokumentů*“⁵² Rozhovor je „*metoda, jejímž účelem je získat vyličení žitého světa dotazovaného s respektem k interpretaci významu popsaných jevů*“,⁵³ Forma rozhovoru byla narativní, což znamená, že subjekt byl vybídnut k vyprávění svého příběhu. **Narativní rozhovor** je specifický tím, že vyprávění na sebe navazuje, jde chronologicky, tak jak se věci staly.⁵⁴ Dle **zákona č. 101/2000Sb.**, o ochraně osobních údajů, budou jména a osobní údaje zúčastněných osob smyšlená a pozměněná jména konkrétních zařízení.

⁵⁰ STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Vyd. 1. Brno, Boskovice: Sdružení Podané ruce, Albert, 1999, 196 s. SCAN, 2. ISBN 80-85834-60-4. (str. 10)

⁵¹ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, 408 s. ISBN 80-7367-040-2. (str. 12)

⁵² HENDL, Jan. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 382-230-97. (str. 12)

⁵³ ŠVARŤÍČEK, Roman. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007.

377 s. ISBN 978-80-7367-313-0. (str. 159)

⁵⁴ REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80- 247-3006-6.

6 PŘÍPADOVÉ STUDIE

PŘÍPADOVÁ STUDIE Č. 1

Důvod šetření: děvče umístěné do dětského domova z důvodu zanedbávání výchovné péče a ohrožování mravní výchovy

Osobní anamnéza: Aneta, narozená v r. 1997 (25 let) ve městě Prostějově.

Rodinná anamnéza: Otec František, rok narození 1969 (54 let), matka Kamila, rok narození 1975 (48 let). Sourozenci nejsou, ostatní příbuzné nemá. Aneta se narodila v létě (měsíc srpen) roku 1997 jak první dítě. Rodinné zázemí nebylo ideální. Anetiny rodiče byli (co se týče rodinných vztahů) samotáři. S ostatními členy rodiny se neseťkávali, neměli o kontakt zájem. Přestěhovali se, aby od ostatních rodinných příbuzných byli co nejdál. Dali jasně najevo, aby je nikdo nekontaktoval. O narození Anety širší rodina nevěděla. Sledování rodiny Orgánem sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD): Již od narození Anety byla rodina sledována OSPODem. Důvod byl jednoznačný, rodina žila netradičním způsobem života. Před narozením dcery se partneři přestěhovali z venkova do bytu na maloměstě. Sousedí si začali všimnat rušného života partnerů. Alkohol a bujaré večery byli skoro na denním pořádku. Na partnery byli opakovaně volané policejní hlídky. Po narození Anety se však situace mírně uklidnila. Zhruba po dvou letech přišel poprvé anonymní podnět na OSPOD, kvůli údajnému ohrožení mravní výchovy dítěte a jeho zanedbávání. Večírky byly opět na denním pořádku.

Odebrání dítěte rodině: Po opakovaném šetření ze strany OSPODu, bylo dítě odebráno a umístěno do dětského domova. Aneta byla odebrána rodičům zhruba ve čtyřech letech. Rodiče o Anetu nejevili zájem, snaha OSPODu o propojení malé Anety s nejbližšími příbuznými nebyla úspěšná. Aneta zůstala v dětském domově z důvodu nezájmu rodiny.

Počátek obtíží: Zhruba v pubertálním věku začaly v tomto zařízení problémy. Objevovali se posměchy a naschvály od ostatních dětí. V rozhovoru Aneta uvedla, že děti ji týraly jak psychicky, tak fyzicky. Fyzické šikanování Aneta nechtěla blíže specifikovat. Při otázce, proč to neoznámila, odpověděla, že měla strach z další šikany. Aneta byla samotářský a tichý typ.

Aktuální stav: Anetě je v současné době 25 let, za pomoci odborníků z dětského domova se dokázala osamostatnit. Momentálně si dodělává dálkově vysokou školu a přitom pracuje. Jako

obor si vybrala sociální práci, aby mohla pomáhat dětem se stejnými obtížemi jako měla sama. Pomoc ostatním ji naplňuje. Po odchodu z dětského domova pro ni bylo náročné si někoho pustit k tělu, za pomoci psychologa to dokázala překonat. Začala si budovat vlastní sebevědomí a naučila se postupně důvěřovat lidem. Uznala, že zpočátku pro ni bylo těžké se přemluvit k tomu, aby vyhledala odbornou pomoc. V současné době je Aneta s rodiči opět v kontaktu. Bylo to pro ně těžké období dát se znovu dohromady a pro Anetu odpustit to, že o ni rodiče neměli zájem.

PŘÍPADOVÁ STUDIE Č. 2

Důvod šetření: děvče umístěné do dětského domova z důvodu alkoholismu rodičů

Osobní anamnéza: Veronika, narozená v r. 2000 (23 let), ve městě Vyškov

Rodinná anamnéza: Otec Petr, rok narození 1968 (55 let), matka Adéla, rok narození 1968 (55 let). Sourozenci Markéta, rok narození 2001 (21 let) a Václav, rok narození 2001 (21 let). Veronika se narodila na jaře (březen) roku 2000 jako první dítě. Před narozením dětí měli rodiče problém s alkoholem. Otec začal pít, když přišel o práci, následně po porodu i matka. Ze sociálních dávek se partnerům nedařilo vyžít, jako únik používali alkohol.

Odebrání dětí: Děti chodily do školy zanedbávaní, bez svačín. Co se týče úkolů, na to rodiče nedohlíželi. Děti opakovaně nosily domů poznámky, učitelé prosili o nápravu. Bezúspěšně. Diskutovalo se i o zameškaných hodinách. Učitelé neviděli jinou možnost než celou věc řešit přes OSPOD. Ten chodil opakovaně na šetření a jelikož nebylo vidět žádné zlepšení, rozhodl se děti rodičům odebrat. Děti byly umístěné do stejného dětského domova, jelikož se jednalo o sourozence. OSPOD se snažil dohledat nejbližší žijící příbuzné, bohužel neúspěšně. Jelikož rodiče o děti přestali jevit zájem, tak zůstali v organizaci. Zpočátku to byl pro děti šok, ale postupně si začali na prostředí dětského domova zvykat. Dvojčata Markéta a Václav do kolektivu zapadli.

Charakteristika Veroniky: Veronika byla klidné dítě zamklého typu. Působila nesebevědomě, ustrašeně. Se vším hned souhlasila a co se po ní chtělo, to udělala. Tenhle typ chování z Veroniky udělal pro ostatní děti terč. Nedokázala se smířit s tím, že o ni rodiče nejeví zájem.

Počátek obtíží: Zhruba půl roku po umístění do domova si děti začaly Veroniku dobírat. V rozhovoru Veronika uvedla, že to nejprve brala, jako nevinné škádlení. Chování ostatních dětí jí začalo být nepříjemné po pár měsících, kdy slovní urážení začalo nabírat na intenzitě. Veronika si vybavila, že nadávky se nejdříve objevovaly párkrát do měsíce, následně pak skoro každý týden a poté už byly na denním pořádku. V domově byla skupinka tří dívek, které si do Veroniku opakovaně dobíraly. Jelikož byla Veronika ustrašený typ, dívky věděly, že to nikomu hlásit nepůjde.

Kulminace obtíží: Po dalších pár měsících už však dívkám psychický nátlak na Veroniku nestačil, a tak přešly i k fyzickému napadání. Tyto útoky se Veronice těžce popisovaly, uvedla jen pár, které se jí v té době děly. Veronika popisovala den v letním období, kdy byli s ostatními

v prostorách zahrady. Zde došlo k útoku, kdy jedna z dívek popálila Veronice ruku cigaretou. Dalším popsaným útokem byl čin, kdy dívky podkoply Veronice nohu, ta spadla a zlomila si ruku.

Změna Veroničina chování: Aktů nenávisti bylo více a postupem času si vychovatelé začali všimnout pasivního chování Veroniky. Sice byla tichá, ale i přesto se zapojovala do skupinových a individuálních aktivit. Pro vychovatele bylo podezřelé, že se změnila a byla spíše radší sama a nechtěla se do aktivit již více zapojovat. Po opakovaném dotazování vychovatelů se Veronika zhroutila a vše přiznala, celá věc se začala šetřit. Jelikož dívky byly v pubertálním věku, tak začaly svalovat vinu jedna na druhou. Během šetření byla zavolána i policie. Dívky nakonec skončili rozdělené v jiných zařízeních. Pro Veroniku to bylo obrovské ulehčení, začala poté i spolupracovat s psychologem. Díky několika sezením se její psychický i fyzický stav zlepšil.

Aktuální stav: Veronika je v současnosti dospělá, bydlí společně se svými dvěma sourozenci. Díky dětskému domovu, svým zkušenostem a sourozencům musela, ač nedobrovolně, rychle dospět. Momentálně pracuje na kancelářské pozici v jedné firmě. Po odchodu z dětského domova stále spolupracovala s psychologem, který ji výrazně pomohl se s minulostí vypořádat. Oba sourozenci se rozhodli studovat vysokou školu, v čemž je Veronika podporuje. Co se týče kontaktu s rodinou, sourozenci nevyhledávají. Všichni tři se rozhodli, že dokážou žít svůj život jen pospolu a rodinou z minulosti se nezabývají.

PŘÍPADOVÁ STUDIE Č. 3

Důvod šetření: chlapec umístěný biologickou matkou do babyboxu, následný vývoj v dětském domově

Osobní anamnéza: Petr, narozený v r. 2002 ve městě Poděbrady

Rodinná anamnéza: Rodiče neznámý. Adoptivní rodiče Marcela, rok narození 1976 (46let) a Josef, rok narození 1970 (53let). Sourozenci nejsou. Z rodinného života Petra se moc neví. Petr byl jako novorozenec odložen do babyboxu. U miminka byl nalezen vzkaz, že se biologická matka omlouvá, ale je mladá a starost o dítě by nezvládla, tak pro ni bylo jediným řešením dítě odložit. Petr měl tyto informace od adoptivních rodičů, které bere za své vlastní. Ti se rozhodli Petra adoptovat, když se dozvěděli, že vlastní miminko mít nemohou. Petra nejdříve začali navštěvovat v domově, posléze proběhla forma pěstounství a po všem vyřizování proběhla očekávaná adopce.

Anamnéza rodičů: Marcela již jednou těhotná byla, ale o miminko přišla ve třetím trimestru. S tímto se oba dlouho a těžce srovnávali. Pokus o další miminko byl neúspěšný. Po vyšetření jim doktoři oznámili, že další miminko mít nemohou. Po čase se rozhodli si jedno dítě z dětského domova osvojit. Padla i otázka, proč nechtěli adoptovat malé miminko. Paní Marcela se svěřila, že po zkušenosti s prvním miminkem, se partneři shodli, že by chtěli do péče starší dítě.

Charakteristika Petra: Petr byl od narození v kojeneckém ústavu, následně byl převezen do dětského domova. V kojeneckém ústavu Petr prospíval, žádné problémy s ním nebyli. V čase, kdy se Petr dostal do dětského domova, byl tichý a zamlklý. Výrazněji se neprojevoval, spíše byl radši v ústraní. V dětském domově nebyla vidět velká snaha o navázání kontaktů. Kolem šestého roku života začali první problémy.

Kulminace obtíží: Jeden hoch Petra neustále obtěžoval. Vychovatelé to vnímali jako dětské škádlení. Čím byl Petr starší tím posměchy a naschvály přibírali na intenzitě. V tomto případě to nedosáhlo bodu fyzické šikany. Forma psychické šikany je taktéž závažná věc. Petr si z toho období moc nepamatuje, jen vzpomíná na to, jak se mu chlapec neustále posmíval kvůli vzhledu a váze. Petr v rozhoru uvedl, že na to období nerad vzpomíná, dodnes si pamatuje, jak se cítil méněcenný. Pamatuje si, že chlapec dostal od vychovatelů několikrát pokárání, což mu ovšem nezabránilo se Petrovi další den posmívat znova.

Osvojení (adopce): Kolem osmého roku života se Petr poprvé seznámil s Marcelou a Josefem. Jak už bylo zmíněno, Marcela s Josefem nemohli mít děti, a tak se po několika letech rozhodli si jedno osvojit. Při návštěvě dětského domova se jim okamžitě zalíbil Petr. Jeho zamlklost připisovali tomu, že se neznají. Po pěstounské péči a vyřizování všech formulářů, si Petra adoptovali. Petr se s těžkým obdobím v dětském domově adoptivním rodičům svěřil až po nějaké době. Byl totiž ustrašený chodit do školy mezi děti, které nezná. Poté, co se Petr svěřil, rodiče vše oznámili příslušnému dětskému domovu a vyhledali dětského psychologa.

Aktuální stav: Petrovi je v současnosti 21 let, stále bydlí se svou adoptivní rodinou. Momentálně studuje na vysoké škole medicínský obor. Rodiče ho podporují v jeho vysokých ambicích. Dle vyjádření rodičů bylo setkání s Petrem osud a jsou velice rádi za to, že se tehdy rozhodli právě pro Petra. Malé děti jsou na takové psychické šikanování křehké. Petr však nedopouští, aby mu minulost výrazně zasahovala do současného osobního života.

7 DISKUZE

V praktické části této bakalářské práce byly popsány tři kazuistiky šikanovaných dětí v dětských domovech. Výzkumným problémem byla teorie, že i v dětských domovech probíhá šikana. Což se pomocí případových studií potvrdilo.

V první případové studii byla popsána dívka, která byla odebrána rodičům a umístěna do dětského domova. Dle OSPODu rodiče nevedli řádný život, aby mohli bez problému zajistit Anetin vývoj a dospívání. Dle Procházkovy, pokud rodina nedokáže problém vyřešit, je zapotřebí učinit jistá opatření, ovšem zvenčí.⁵⁵ Rodiče o Anetu přestali jevit zájem poté, co byla do zařízení umístěna. V domově si Aneta prošla psychickou i fyzickou šikanou. Po odchodu z domova si našla práci, podala přihlášku na vysokou školu a za pomoci psychologa se dokázala znovu otevřít a začít důvěřovat.

Druhá případová studie popisovala dívku, která kvůli alkoholismu svých rodičů byla se svými sourozenci umístěna do dětského domova. Zde zažívala jak psychickou, tak i fyzickou šikanu. To na ní zanechalo následky do budoucího života. Svým způsobem se s tím dokázala vypořádat, ovšem i v současné době pořád s minulostí bojuje. Momentálně již pracuje a podporuje své sourozence ve studiu na vysoké škole. S rodinou v kontaktu nejsou a kontakt nevyhledávají.

Ve třetí případové studii byl popisován chlapec, jenž byl po porodu matkou odložen do babyboxu a po kojeneckém ústavu přijat do dětského domova, kde si prošel psychickou šikanou od jednoho chlapce. Tato forma šikana na něm také zanechala mírné následky. Kolem osmého roku života byl adoptován rodinou, kterou považuje za svou vlastní. V současné době studuje medicínu a pracuje zlepšení svého života.

Z případových studií vyplývá, že i v dětských domovech probíhá šikana. Většinou se děti s tímto problémem nikomu nesvěří. Následky z tohoto jednání si pak mohou nést po zbytek života, některé to ovšem posílí a jsou poté odhodlaní jít za lepším životem. Z kazuistik vyplývá, že není ostuda požádat o pomoc odborníka, který v mnoha případech pomůže zlepšit kvalitu života a zmírnit důsledky této agrese.

⁵⁵ PROCHÁZKA, Miroslav. Sociální pedagogika. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3470-5. str. 113.

Dle popsaných případových studií můžeme s jistotou potvrdit, že i v zařízeních jako jsou dětské domovy, šikana probíhá. Ve dvou situacích byla potvrzena jak šikana psychická, tak i fyzická. V posledním případě se jednalo pouze o šikanu psychickou. Musíme si uvědomit, že ve stupni závažnosti obou druhů, nelze podceňovat ani jednu. S fyzickou šikanou se ale člověk dokáže vypořádat rychleji, jak s tou psychickou. Psychická forma šikany je v mnoha případech závažnější, jelikož se sní člověk nevypořádává snadno. Může se také stát, že se člověk s šikanou nevypořádá vůbec.

Po popsání všech tří případových studií je nutné navrhnout formu doporučení, aby se tento jev již neopakoval. Pro návrh doporučení budeme vycházet z rozhovorů s danými vzorky.

Je nutné si zrekapitulovat všechny tři kazuistiky. U všech obětí byl problém v rodině. Ve dvou případech rodiče žili nespořádaným způsobem života. Což mělo za důsledek to, že děti byly umístěné do dětského domova. Kvůli jistým odchylkám od společenské normy či vizáže, se stali obětí šikany. Ve třetím případě chlapec neměl možnost rodiny, jelikož byl odložen do babyboxu a z kojeneckého ústavu byl taktéž umístěn do dětského domova. Zde vidíme, že pokud je problém v rodinné výchově, může to mít jistý dopad na děti. U takovýchto případů by bylo možným řešením stanovit nad rodinou jakousi formu odborného dohledu, který by rodinám pomáhal zvládat výchovu i jejich osobní problémy. Pokud by děti nebyli do zařízení dětských domovů umístěné a měly by harmonické prostředí pro vývoj, je možné, že by se oběťmi nestaly.

Harmonický vývoj lidského jedince by měl být pro každého rodiče absolutní prioritou a měli by udělat vše proto, aby tento vývoj zajistili. To, co si dítě prožije v období dospívání má jistý vliv na jeho dospělost a jakým člověkem následně bude.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se věnovala tématu šikana jako sociálně patologický jev v dětských domovech. Cílem práce bylo nastínit a více přiblížit toto téma, jelikož se do popředí moc nedostává. Je však více než důležité mluvit o této formě agresivity i v zařízeních jako jsou dětské domovy. Toto téma by se mělo více dostat do vědomí veřejnosti.

Teoretická část vysvětluje, co je šikana, kam se zařazuje, její stupně a aktéři. Jsou zde nastíněny varovné signály, které by měli pomoci rozpoznat probíhající šikanu. Zmiňujeme právní hledisko. Následně jsou popsány všechny organizace, které se šikanou zabývají. Nebylo možné opomenout krátké nastínění dalších druhů šikany.

V další praktické části této práce jsou popsány tři případové studie obětí rizikové formy chování. Kazuistiky mají odlišné pozadí, ale mají společné jednu věc a to, ve formě volného rozhovoru, popis obětí šikany, její průběh a důsledky.

Celá práce se zaměřuje na toto téma, snaží se přiblížit a vysvětlit tento problém rizikového chování. Je nutné si uvědomit, že i tato forma agrese má nemalý dopad na budoucí vývoj dítěte a jeho další rozvoj v osobním životě. Není v pořádku toto téma nediskutovat a odvracet od něj tvář, jelikož je to stále čím dál tím větší problém této současné i budoucí společnosti. Je důležité, aby společnost měla oči otevřené a vyzorovala tento problém v zárodku.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- 1) CAKIRPALOGLU, Panajotis, Jan ŠMAHAJ, Simona CAKIRPALOGLU a Martin ZIELINA. *Šikana na pracovišti v České republice: teorie, výzkum a praxe*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-5080-3.
- 2) ČECH, Tomáš. Škola a sociálně patologické symptomy v projevech žáků. In *STŘELEČ, S. (ed.) Studie z teorie a metodiky výchovy*. Brno: MSD, 2002. s. 115-124. ISBN 80-86633-00-4.
- 3) FAIGLOVÁ, Lucie. *Šikana v dětských domovech na Domažlicku*. Plzeň, 2012. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Vedoucí práce JUDr. Karel Mošna.
- 4) GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.
- 5) HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, 408 s. ISBN 80-7367-040-2.
- 6) HENDL, Jan. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 382-230-97.
- 7) KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-014-3.
- 8) KRAUS, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1351-2.
- 9) LOVAŠ, Ladislav.: *Sociální psychologie násilí* In. VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. a kol., *Aplikovaná sociální psychologie II*. Praha: Grada Publishing, 2001. 404 s., ISBN 80-7178-269-6
- 10) MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2310-5.
- 11) PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. 3. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3470-5.

- 12) REICHEL, Jiří. Kapitoly metodologie sociálních výzkumů. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-3006-6
- 13) ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9.
- 14) STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Vyd. 1. Brno:, Boskovice: Sdružení Podané ruce;, Albert, 1999, 196 s. SCAN, 2. ISBN 80-85834-60-4.
- 15) ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Přehled vývojové psychologie*. 3., upr. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2433-0.
- 16) ŠMAHAJ, Jan. *Kyberšikana jako společenský problém: Cyberbullying as a social problem*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4227-3.
- 17) ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
- 18) TELCOVÁ, Jana. *Prevence sociálně patologických jevů: Manuál praxe*. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2003. ISBN 80-8656-804-0.
- 19) VÁGNEROVÁ, Kateřina. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-912-5.
- 20) ZBOŘILOVÁ, Petra, Mgr. *PRIMÁRNÍ PREVENCE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ NA ZŠ*. Brno, 2010. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce Mgr. Lenka Hloušková PhD.
- 21) ZEMANOVÁ, Michaela. *Šikana na pracovišti, její řešení a prevence*. Zlín, 2009. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Vedoucí práce PhDr. Antonín Bůžek, Ph.D.
- 22) *Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích*. 1. Praha: Diderot, 1999. ISBN 80-902555-9-0.

- 23) MIOVSKÝ, Michal. Vymezení rizikového chování. *Klinika adiktologie* [online]. 2010 [cit. 2022-06-14]. Dostupné z: <https://www.adiktologie.cz/vymezeni-rizikoveho-chovani>
- 24) MŠMT: Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2009–2012.
- 25) Metodický pokyn MŠMT k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol, 2001

ANOTACE

Bakalářská práce s názvem „Šikana jako sociálně patologický jev dětských domovech“ je věnována problematice šikaně v ne tolik diskutovaném zařízení, a to v dětských domovech. Teoretická část je zaměřena na přiblížení dané problematiky, a to obecně i více do hloubky. V praktické části je zaměřena na kazuistiky šikanovaných dětí. Hlavním cílem této práce je zjistit poznatky o problematice šikany i v jiných zařízeních než těch školských, popsat je a interpretovat.

Klíčová slova: šikana, dětský domov, vliv na dospělost, dopady v osobním životě, sociálně patologický jev

ABSTRACT

Bachelor thesis named „Bullying as a socially pathological phenomenon in children´s home“ is devoted to the issue in a not so much discussed facility, namely in children´s homes. In the theoretical part I want to focus on approaching the issue, generally and in more depth. In the practical part I will focus on the case studies of bullied children. The main goal of this work is to find out knowledge about the issue of bullying in other facilities than school ones, to describe and interpret them.

Key words: bullying, children´s home, influence on adulthood, impacts in personal life, social pathological phenomenon